Archeologienota: De verkaveling aan de Noppenstraat te Hees, Bilzen

Annelies de Raymaeker

Tienen, 2023
Studiebureau Archeologie bv

Archeologienota: De verkaveling aan de Noppenstraat te Hees, Bilzen

Annelies De Raymaeker

Tienen, 2023
Studiebureau Archeologie bv

Colofon

Archeologienota: De verkaveling aan de Noppenstraat te Hees, Bilzen

Projectleiding:	Annelies De Raymaeker & Vanessa Vander Ginst
Erkend archeoloog:	Annelies De Raymaeker
Auteurs:	Annelies De Raymaeker
Foto's en tekeningen:	Studiebureau Archeologie bv (tenzij anders vermeld)

Op alle teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Studiebureau Archeologie bv mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd, bewerkt en/of openbaar gemaakt, hetzij door middel van webpublicatie, druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook.

Studiebureau Archeologie bv
Bietenweg 20
3300 Tienen
www.studiebureau-archeologie.be
info@studiebureau-archeologie.be
tel: 0474/58.77.85
fax: 016/77.05.41

©2023, Studiebureau Archeologie bv

Inhoudstafel

Hoofdstuk 1 Bureaunonderzoek p. 2
1.1 Beschrijvend gedeelte p. 2
1.1.1 Administratieve gegevens p. 2
1.1.2 Archeologische voorkennis p. 4
1.1.3 Onderzoeksopdracht p. 5
1.1.4 Werkwijze p. 11
1.2 Assessmentrapport p. 12
1.2.1 Landschappelijke ligging van het projectgebied p. 12
1.2.2 Historische beschrijving van het projectgebied p. 17
Slag bij Lafelt p. 18
Cartografische gegevens p. 20
1.2.3 Archeologisch kader van het projectgebied p. 25
Archeologische vondstlocaties p. 25
Archeologienota's p. 27
Bouwkundig erfgoed p. 30
1.2.4 Datering en interpretatie van het onderzochte gebied p. 31
1.2.5 Beantwoording onderzoeksvragen p. 31

Hoofdstuk 2 Programma van maatregelen p. 34
2.1 Administratieve gegevens p. 34
2.2 Gemotiveerd advies p. 36
2.3 Programma van maatregelen p. 37
2.3.1 Vraagstelling en onderzoeksdoelen p. 37
2.3.2 Onderzoeksstrategie, methode en technieken p. 39
2.3.3 Onderzoekstechnieken p. 46
2.3.4 Voorziene afwijkingen van de Code Goede Praktijk p. 53

Bibliografie p. 54

Bijlagen (CD-rom)
Bijlage 1: Overzichtsplan
Bijlage 2: Fotoinventaris
Bijlage 3: Sporeninventaris
Bijlage 4: Vondsteninventaris
Bijlage 5: Spoorprofielen
Bijlage 6: Bodemprofielen

Hoofdstuk 1 Bureauonderzoek

1.1 Beschrijvend gedeelte

1.1.1 Administratieve gegevens

Projectcode:	**2023 D 234**
Aanleiding:	De opgemaakte archeologienota kadert in een geplande verkaveling met in totaal een kadastraal oppervlakte van ca. 6.886 m^2. Daarmee valt de vergunningsaanvraag binnen de aanvragen waarbij de totale oppervlakte van de kadastrale percelen 3000 m^2 of meer bedraagt (Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, het Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014 en de Code van Goede Praktijk).
Erkend archeoloog:	Annelies De Raymaeker, OE/ERK/Archeoloog/2016/00148 Studiebureau Archeologie bv OE/ERK/Archeoloog/2015/00002
Locatie:	Bilzen (Hees), Noppenstraat (fig. 1.1 en 1.2) Bounding box: punt 1: x = 237310, y = 171094 punt 2: x = 237464, y = 171215 Bilzen, Noppenstraat, afd. 8, sectie A , perceel 497h, 496e, 497k, 497l, 476a en 479f (fig. 1.3)
Relevante termen: [1]	Bureauonderzoek, (Zand)leemstreek, buitengebied
Bebouwde zones:	Aanwezige bebouwing en verharding in het noordnoordwesten

[1] Thesaurus: https://inventaris.onroerenderfgoed.be/thesaurus

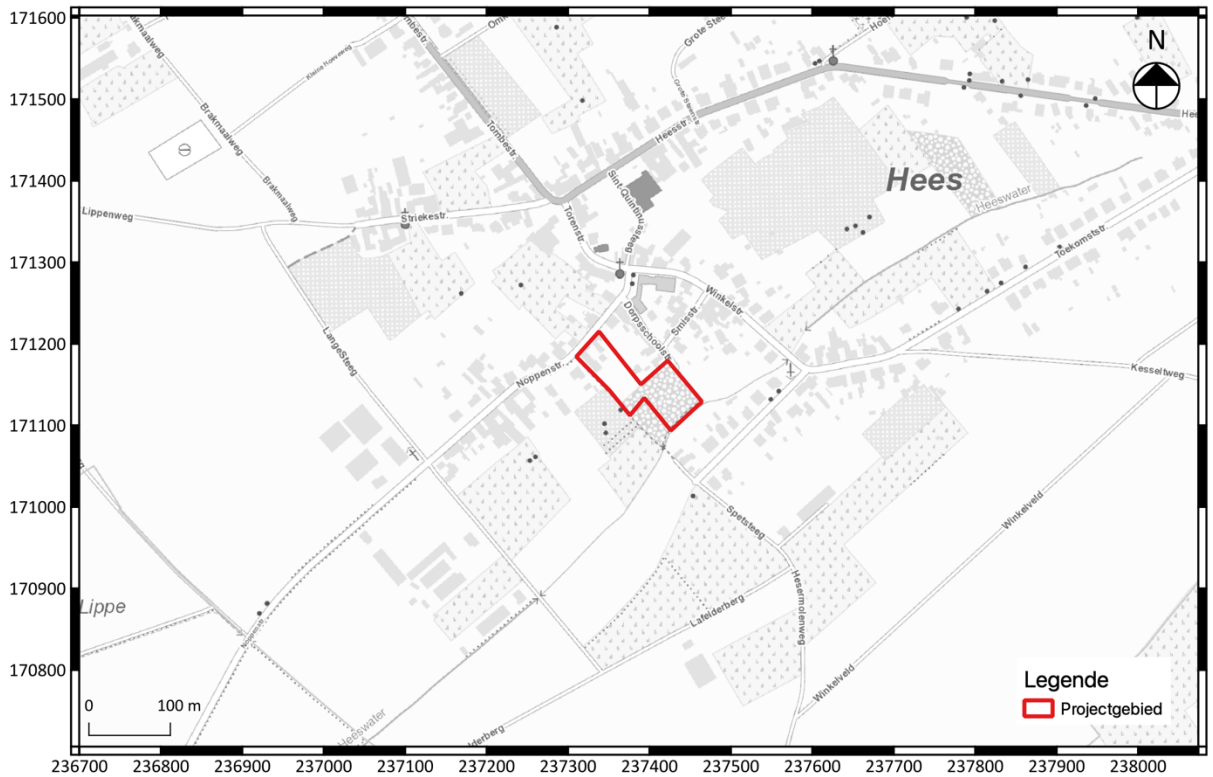

Fig. 1.1: Uittreksel van de topografische kaart met situering van het projectgebied.

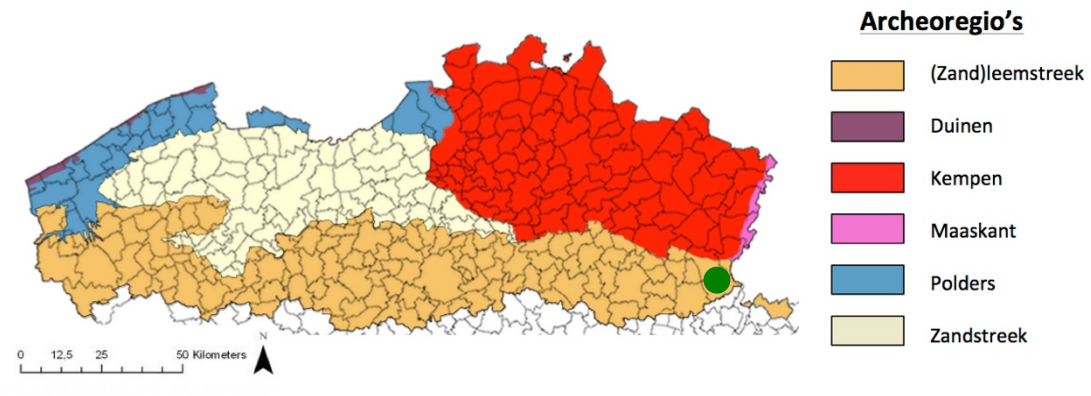

Fig. 1.2: Situering van het projectgebied binnen de verschillende Vlaamse archeoregio's[2].

[2] https://onderzoeksbalans.onroerenderfgoed.be/onderzoeksbalans/archeologie

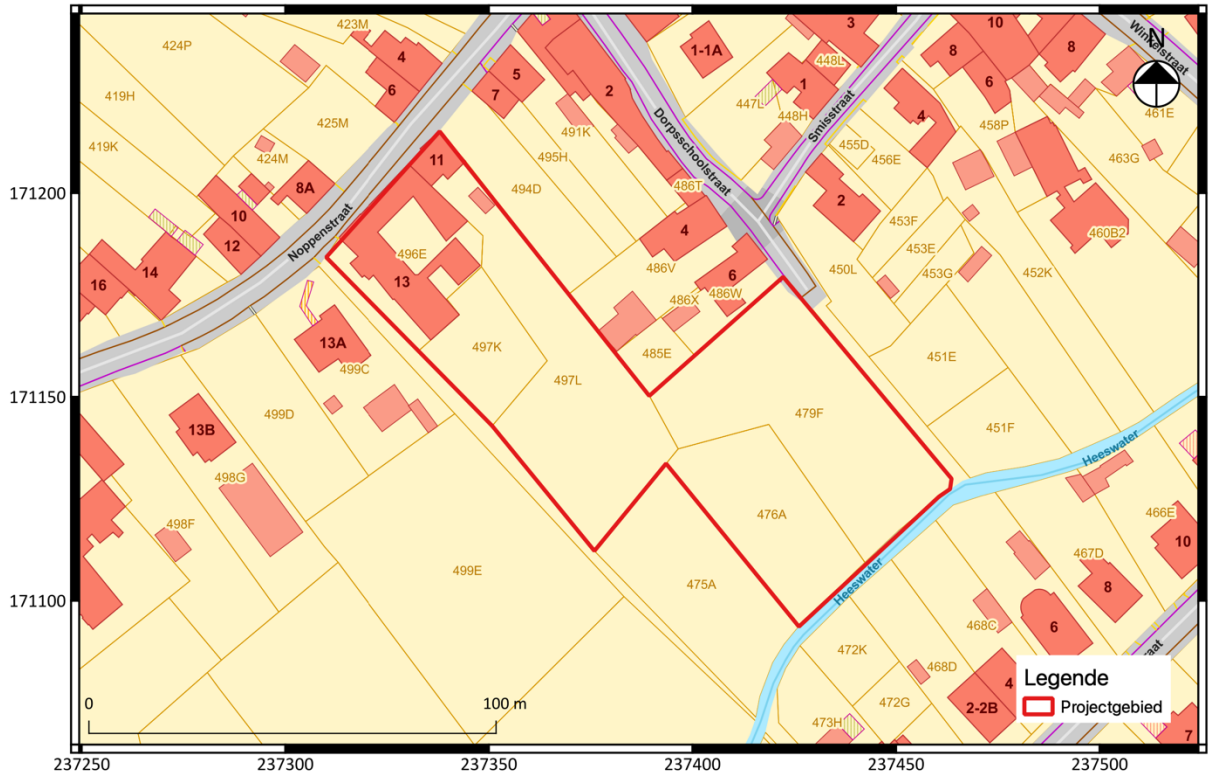

Fig. 1.3: Uittreksel van het kadasterplan met situering van het projectgebied.

1.1.2 Archeologische voorkennis

In het kader van eerdere vergunningsaanvragen werd voor het projectgebied in het verleden al twee verschillende archeologienota's opgemaakt. Een eerste dossier werd opgemaakt in het kader van de aanvraag van een sloopvergunning voor de gebouwen langs de straatzijde (ID 14632). Een begeleiding van de werkzaamheden, gecombineerd met een proefputtenonderzoek werd geadviseerd. Daaropvolgend werd een vergunningsaanvraag voor het bekomen van een verkavelingsvergunning opgestart. In het kader hiervan werd een archeologienota opgemaakt (ID 19276), met wederom bijkomend onderzoek. Aangezien bij de verkaveling ook het zuidelijke deel van het terrein (dichter bij de beek) werd toegevoegd, werd ook rekening gehouden met potentieel steentijdarcheologie en werden bijkomend ook landschappelijke boringen, evt gevolgd door een archeologisch booronderzoek geadviseerd.

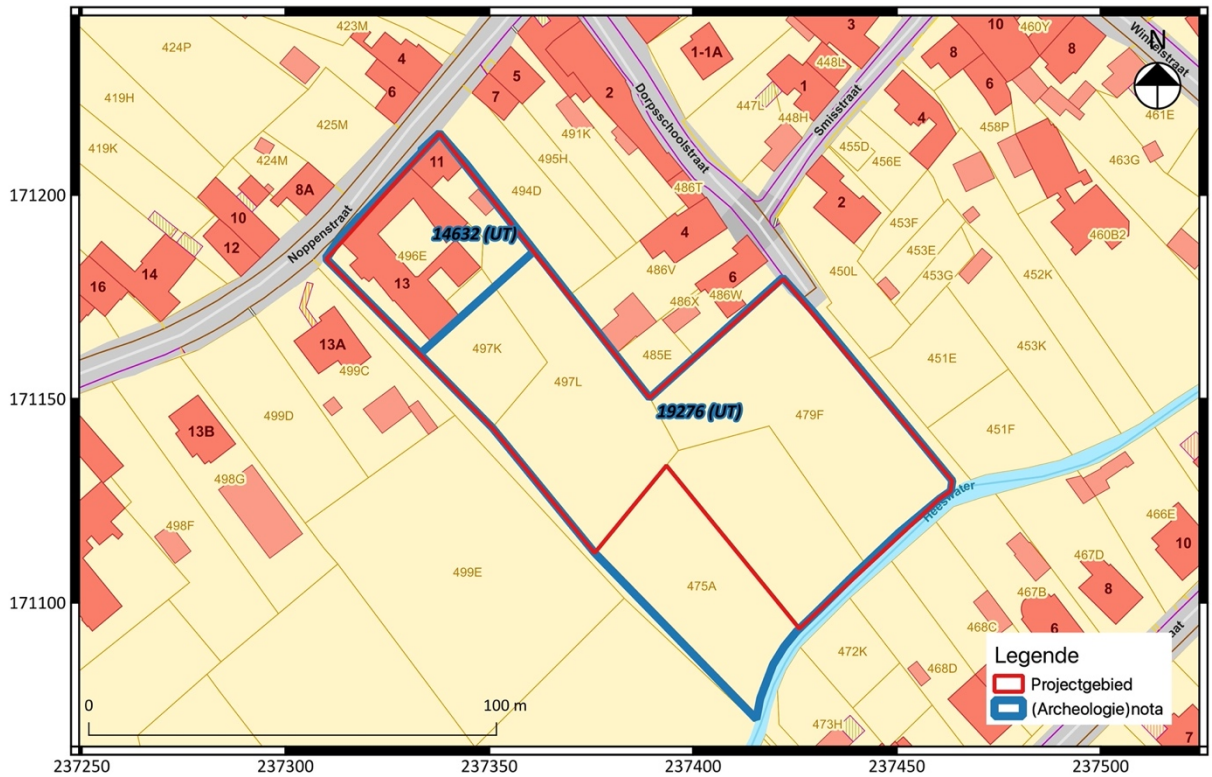

Fig. 1.4: Eerder opgemaakte archeologienota's.

1.1.3 Onderzoeksopdracht

Het archeologisch vooronderzoek beoogt vast te stellen of er een archeologische site aanwezig is op een terrein, wat de karakteristieken en de bewaringstoestand van deze site zijn, wat haar relatie is met het landschap, welke waarde ze heeft, en hoe ermee moet omgegaan worden in het kader van bodemingrepen.

De Code Goede Praktijk draagt een aantal mogelijke fasen aan, opgedeeld in prospectie zonder ingreep in de bodem (bureaustudie, landschappelijk bodemonderzoek, geofysisch onderzoek, veldkartering) en prospectie met ingreep in de bodem (verkennend archeologisch booronderzoek, waarderend archeologisch booronderzoek, proefsleuven en proefputten, proefputten in functie van steentijd artefactensites). Na voltooiing van elke fase in het vooronderzoek wordt afgewogen of verder vooronderzoek noodzakelijk is en wat de aard van dat vooronderzoek is. Na iedere fase in het vooronderzoek volgt verder vooronderzoek, zonder ingreep in de bodem of met ingreep in de bodem, indien op basis van de reeds uitgevoerde fase(s) van het vooronderzoek onvoldoende informatie gegenereerd is om:

- de hoogstwaarschijnlijke afwezigheid van een archeologische site afdoende te staven.
- een gemotiveerde uitspraak te doen over het al dan niet moeten nemen van maatregelen.
- een plan van aanpak voor een archeologische opgraving op te maken.
- een plan van aanpak voor een behoud in situ op te maken.

De keuze van de methode voor verder vooronderzoek wordt gebaseerd op de volgende vier criteria, aangezien het doel van een archeologisch vooronderzoek immers is om met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bovenstaande informatie te kunnen leveren:

- Is het mogelijk deze methode toe te passen op dit terrein?
- Is het nuttig deze methode toe te passen op dit terrein?

- Is het overdreven schadelijk voor het bodemarchief deze methode toe te passen op dit terrein?
- Is het noodzakelijk deze methode toe te passen op dit terrein (kosten-batenanalyse)?

Vraagstelling:

- Kan de hoogstwaarschijnlijke afwezigheid van een archeologische site afdoende gestaafd worden?
- Zijn er archeologisch relevante sites aanwezig?
- Wat is het wetenschappelijk potentieel van de aanwezige sites?
- Moeten er bijkomende maatregelen genomen worden omwille van eventuele aanwezige sites?
- Maak een plan van aanpak op voor een eventueel vervolgonderzoek.
- Kunnen maatregelen voorgesteld worden voor een eventueel behoud in situ van een aanwezige archeologische site? Hoe kunnen deze maatregelen afgedwongen en gecontroleerd worden?

Randvoorwaarden:

Niet van toepassing.

Beschrijving geplande werken:
Voor een correcte inschatting van de verstoring van de bodem wordt in deze subparagraaf een gedetailleerde beschrijving van de geplande bodemingrepen van de initiatiefnemer opgesteld, geïllustreerd met (de meest recente) bouwplannen en doorsnedes[3] voor zover deze reeds zijn opgemaakt.

Huidige situatie (fig. 1.5)

Het vergunningsgebied behelst aan straatzijde een bouwvallige gesloten hoeve uit het begin van de 19de eeuw (fig. 1.6 en 1.7). De panden aan straatzijde zouden nog oorspronkelijk zijn. De gebouwen in het noordnoordwesten evenals de inrijpoort dateren van 1894. In het noordwesten van het projectgebied bevindt zich het woonhuis onder zadeldak gedateerd in 1840. De panden werden in 2018 in de inventaris Onroerend Erfgoed opgenomen als vastgesteld bouwkundig erfgoed (ID 680)[4].

Het resterend en eveneens grootste deel van het projectgebied omvat grasland met bomen en struiken.

Fig. 1.5: Huidige terreingesteldheid[5].

[3] Alle bouwplannen werden ter beschikking gesteld door de initiatiefnemer. Om de leesbaarheid van alle plannen te bevorderen, worden deze ook digitaal in bijlage meegeleverd. Alle tot nu toe beschikbare informatie wordt vermeld in de archeologienota.
[4] http://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/680
[5] Onderliggende kaartlaag: AGIV.

Fig. 1.6: Overzichtsfoto van de binnenzijde van de gesloten hoeve[6].

Fig. 1.7: Foto van de straatzijde van de gesloten hoeve[7].

[6] https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/680
[7] Idem.

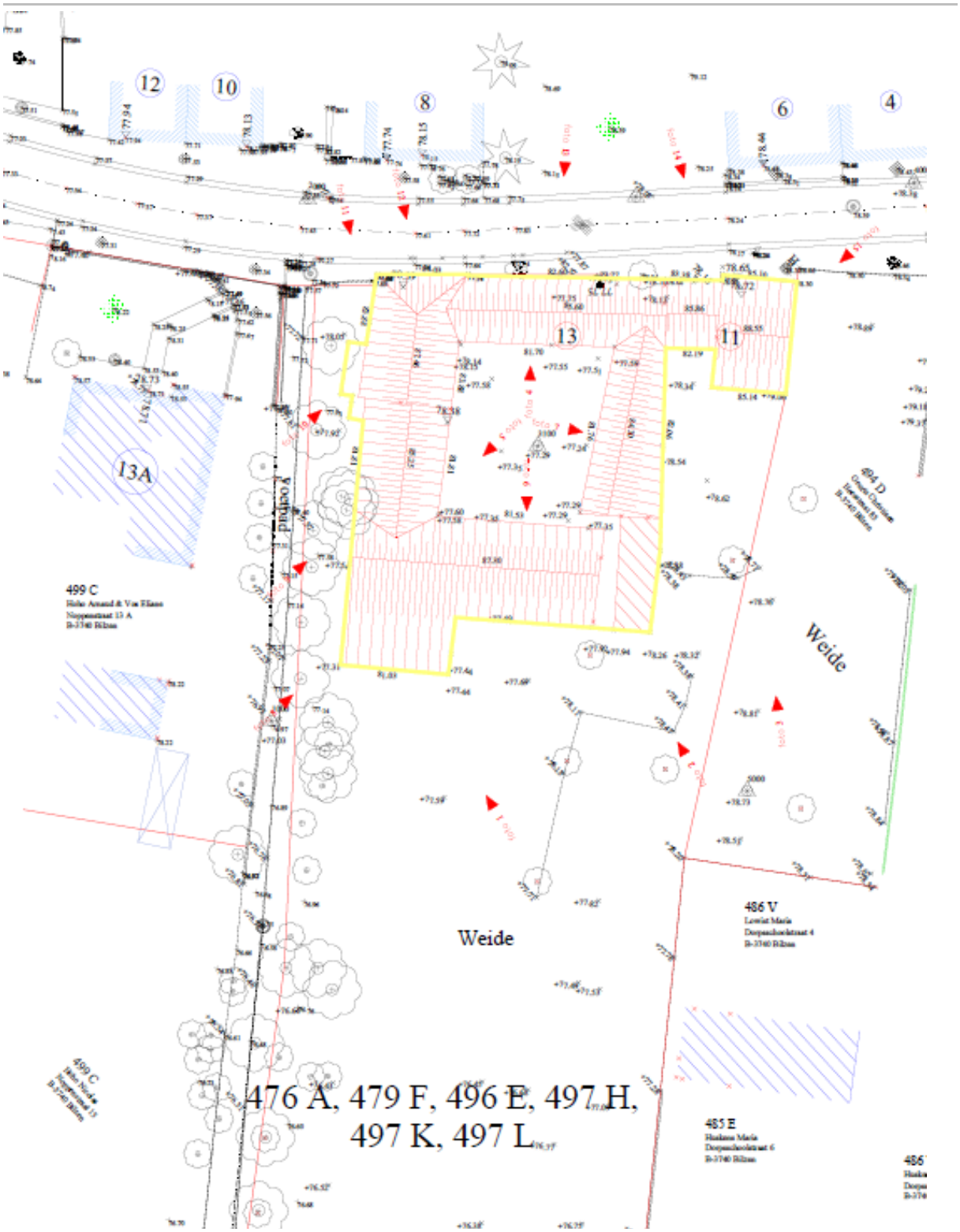

Fig. 1.8: Inplantingsplan van de bestaande bebouwing in het geel.

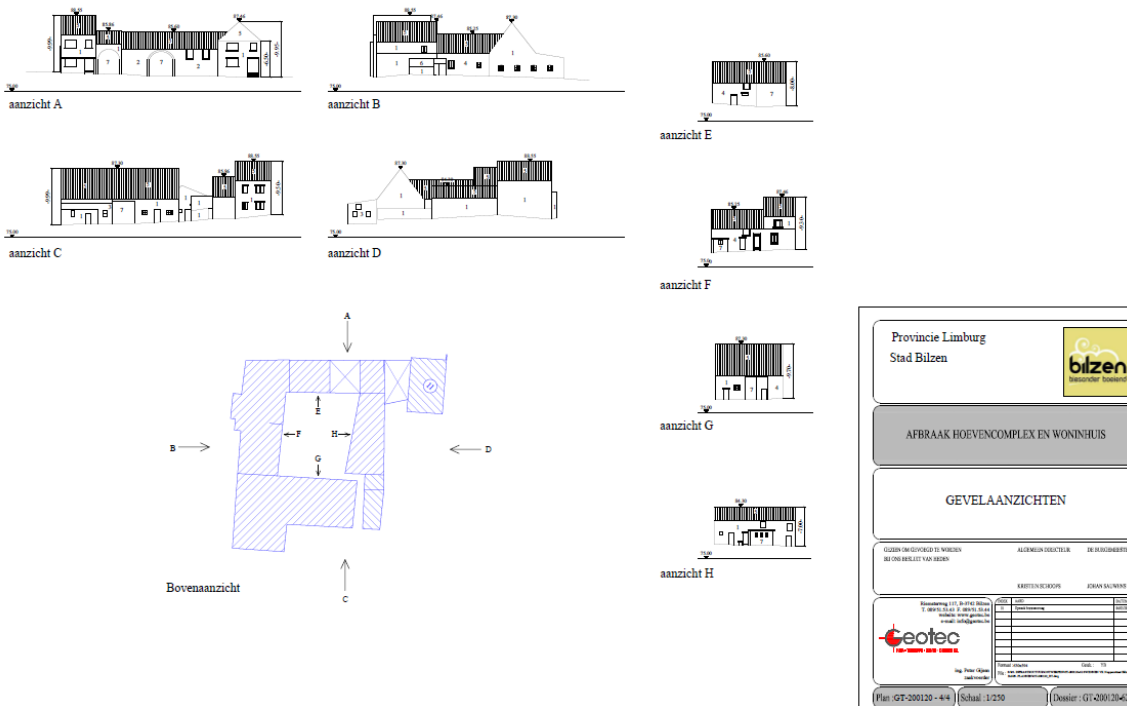

Fig. 1.9: Gevelaanzichten en bovenaanzicht van de bestaande bebouwing.

Geplande werken

De initiatiefnemer wenst eerst het (in verval geraakte) hoevecomplex en woonhuis en de aanwezige verharding af te breken (1.10 en 1.11). Na het uitvoeren van de sloopwerkzaamheden, waar al een omgevingsvergunning voor is bekomen, volgt de verkaveling in 12 loten (fig. 1.9).

11 loten zijn voor woningbouw. Hier wordt er een voortuinstrook, een zijtuinstrook, een achtertuinstrook voorzien samen met een hoofdgebouw. Rondom enkele tuinstroken zullen er zones worden voorzien voor het aanleggen van een haag en op de zijtuinstrook is er een zone voor carports voorzien. Het betreft 10 halfopen bebouwingen en 1 gesloten bebouwing. Het 12de lot wordt een openbare groene zone (fig. 1.10). Hierbij zullen enkele bomen gekapt worden en centraal komt er een bufferbekken (fig. 1.11) die tot 1 m diep zal gaan. Daarnaast worden er speeltoestellen geplaatst op de groene zone en zal er ook een weg worden aangelegd. Dit lot zal overgedragen worden aan de stad voor inlijving in het openbaar domein.

Er wordt een wegenis voorzien die de loten en de groene zone zal verbinden met de Noppenstraat, de Dorpsschoolstraat en de (bestaande) aarden buurtweg, die grenst aan het Heeswater. De nutsvoorzieningen zullen worden ingepland onder de nieuwe wegenis. Voor de wegenis zullen ze tot een diepte gaan van min. 0,50 -mv (fig. 1.12) en voor de riolering zullen ze tot een diepte gaan tussen 1,50 m en 3 m.

Doordat het een verkaveling betreft en voor de loten geen gekende funderingsdieptes zijn kan er van een totale verstoring worden uitgegaan.

Fig. 1.10: Verkavelingsplan.

Fig. 1.11: Infrastructuurplan.

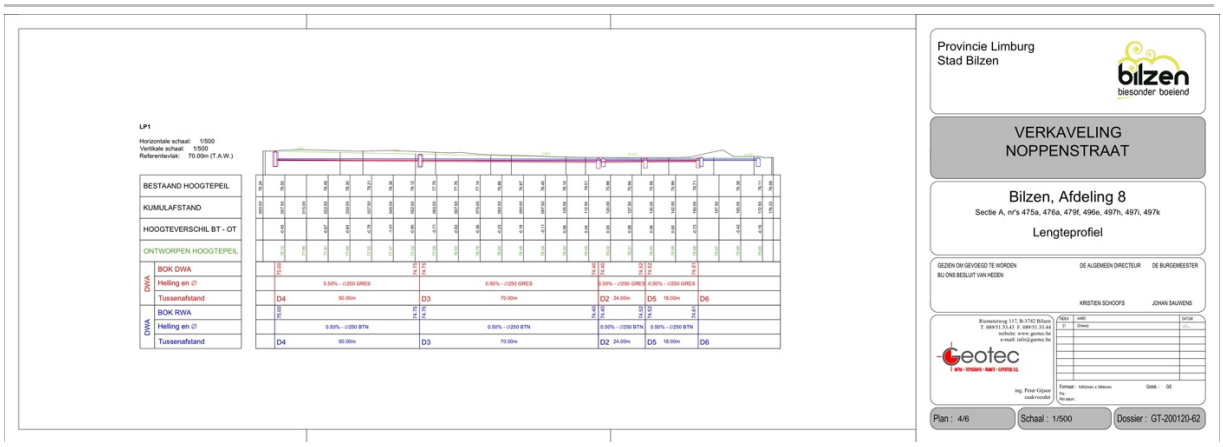

Fig. 1.12: Lengteprofiel voor de wegaanleg.

1.1.4 Werkwijze

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online onderzocht via www.dov.vlaanderen.be. Op basis van de onderzochte kaarten werd gepoogd een duidelijk beeld te verkrijgen van de landschappelijke en bodemkundige ligging van het projectgebied (conform de Code van Goede Praktijk art. 12.5.2.1 en art. 12.5.2.2). Hiervoor werd gebruik gemaakt van volgende kaarten:

- Bodemkaart
- Tertiair Geologische kaart
- Quartair Geologische Kaart
- Quartair Profieltypekaart
- Digitaal Hoogtemodel (DHM II)

De geomorfologische kaart kon niet worden geraadpleegd omdat deze niet beschikbaar is voor het projectgebied.

Van het tot nog toe uitgevoerde historisch en heemkundig onderzoek is een stand van zaken opgemaakt met betrekking tot het onderzoeksgebied op basis van de beschikbare publicaties. Het historisch kaartmateriaal is gegeorefereerd geraadpleegd via het geoportaal van het agentschap Onroerend Erfgoed en bijkomend kaartmateriaal werd opgezocht via www.cartesius.be. Het gebruikte kaartmateriaal werd geselecteerd op basis van de nauwkeurigheid en de aanwezige geschiedkundige gegevens (conform de Code van Goede Praktijk art. 12.5.1.2). Volgende kaartmateriaal en luchtfoto's werden geraadpleegd:

- Ferrariskaart (1770-1777)
- Atlas der Buurtwegen (ca. 1841)
- Vandermaelenkaart (1846-1852)
- Topografische kaart (1873)
- Luchtfoto's (1971, 2000, 2012 en 2019)

Het belangrijkste beschikbare historische kaartmateriaal werd geraadpleegd om de geschiedenis van het grondgebruik gedurende de laatste eeuwen zo goed mogelijk na te gaan. Deze informatie kan een impact hebben op de kwaliteit van het eventueel aanwezige bodemarchief en de bewaring ervan.

Bijkomend archiefonderzoek is niet uitgevoerd omdat uit de analyse van het historisch kaartmateriaal geen grondgebruik naar voor komt dat dit noodzakelijk maakt. Een grondige studie van de beschikbare archivalische bronnen kan wel bijkomende informatie aandragen voor de middeleeuwse geschiedenis van het onderzoeksgebied, maar een dergelijk onderzoek is van een dusdanige omvang dat dit niet past binnen een archeologienota.

1.2 Assessmentrapport

1.2.1 Landschappelijke ligging van het projectgebied

Deze paragraaf overloopt kort de landschappelijke context van het projectgebied, met aandacht voor de aardkundige en hydrografische situering, de fysisch-geografische context en bodemtypologie.

Het projectgebied situeert zich in de vallei van het Heeswater en grenst in het zuidzuidoosten aan het Heeswater (fig. 1.13)[8]. De omgeving wordt gekenmerkt door het glooiend landschap van Droog-Haspengouw. Het landschap behoort tot het zogenaamde Maasterrassenlandschap. Dit getrapte landschap met rivierterrassen op verschillende hoogten ontstond tijdens het Pleistoceen (2,58-0,0117 Ma) door erosie en sedimentatieprocessen in de Maas.

Het DHMII toont dat het projectgebied stijgt in noordnoordwestelijke richting van 74 m (in het zuidzuidoosten) naar 80 m TAW (in het noordnoordwesten) (fig. 1.14 en 1.15). Het terrein kent een zeer onregelmatig verloop. De onregelmatigheden (wellicht verhogingen) lijken overeen te komen met de aanwezige bebouwing. Vooral de percelen ten noordnoordwesten van het projectgebied vertonen duidelijke kenmerken van een antropogene verhoging. Hydrografisch gezien behoort het projectgebied tot het Maasbekken.

[8] Baeyens 1959.

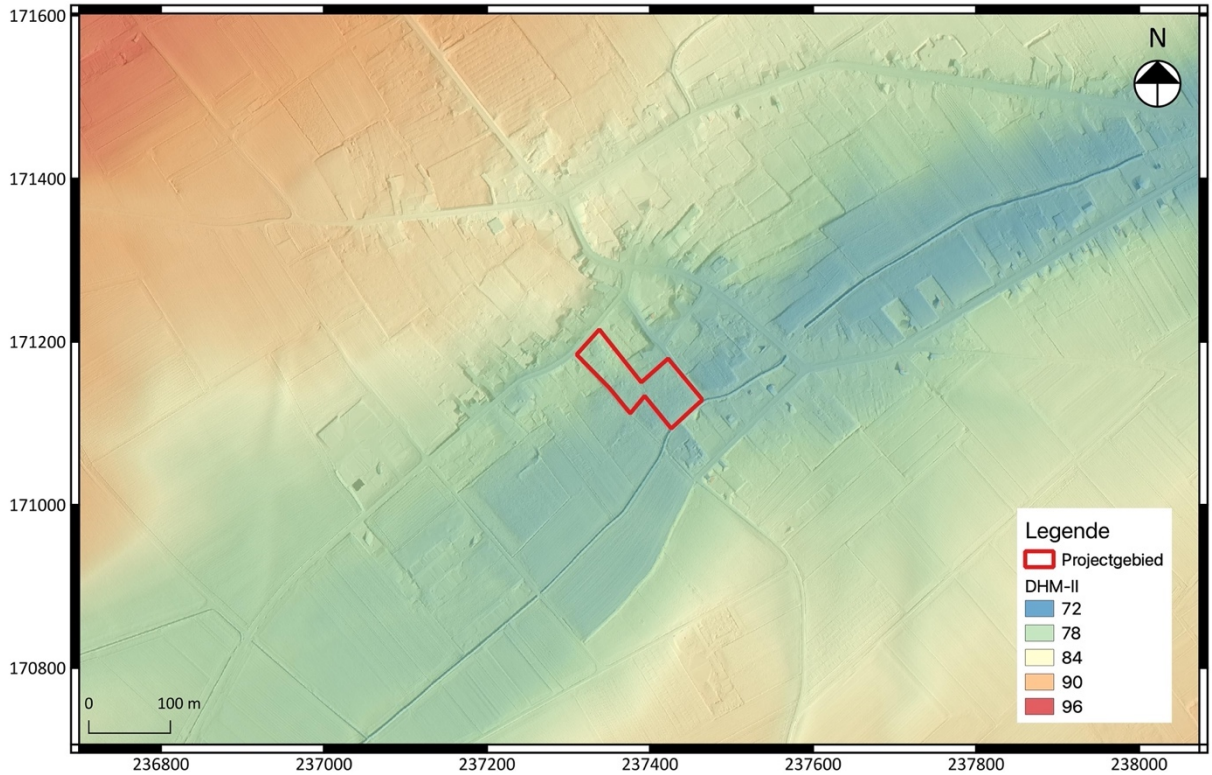

Fig. 1.13: Uittreksel uit het DHM II (1/15000) met aanduiding van het projectgebied.

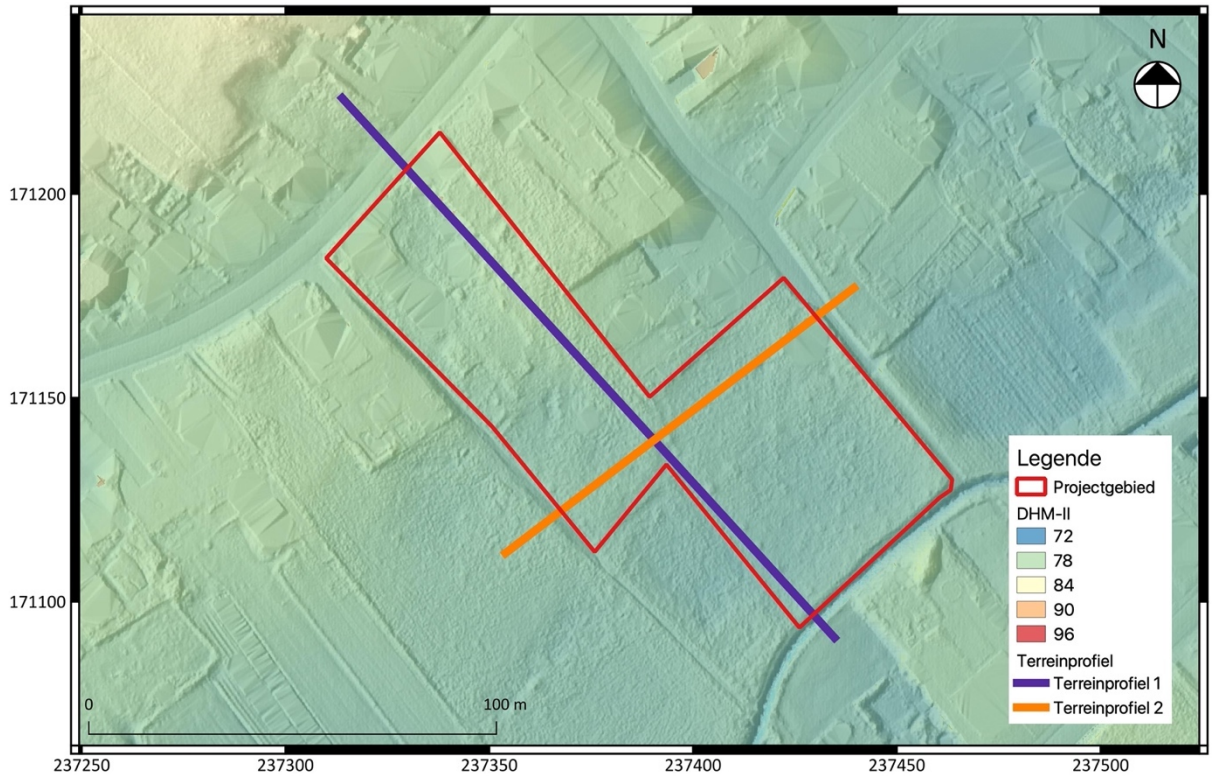

Fig. 1.14: Detail uit het DHM II (1/1000) met aanduiding van het vergunningsgebied.

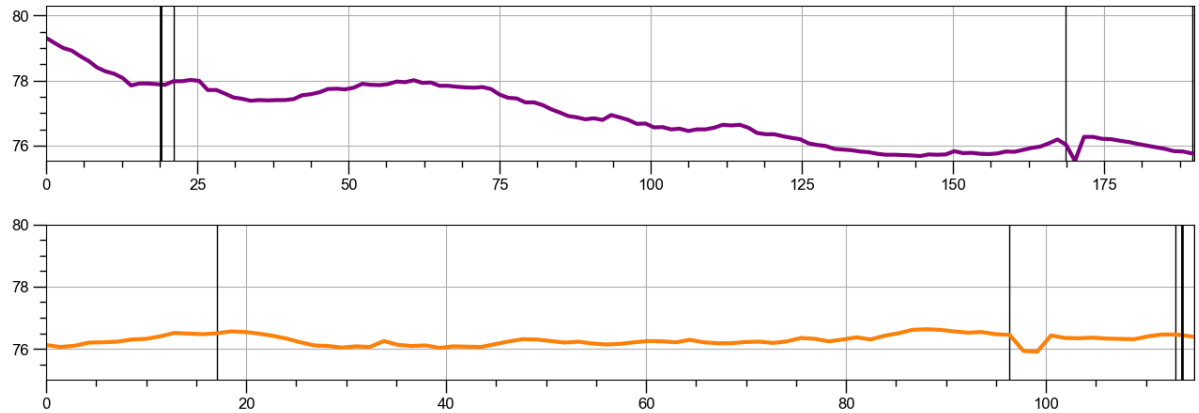

Fig. 1.15: Terreinverloop ter hoogte van het projectgebied van noordwest naar zuidoost (TP1) en zuidwest naar noordoost (TP2).

Het geologisch substraat van het onderzoeksgebied is opgebouwd uit de Formatie van Houthem (fig. 1.16/ code Ho). Deze formatie dateert uit het Onder-Paleoceen. Het tertiair is binnen het projectgebied te situeren op ca. 10 m diepte[9]. Hieronder staan de verdere voor het projectgebied beschikbare gegevens opgesomd volgens www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be.

- Volgens de **Tertiair geologische kaart** (fig. 1.16) (www.dov.vlaanderen.be) bestaat de Formatie van Houthem uit lichtgele soms grofkorrelige Kalkarenieten die lithologisch bijna niet te onderscheiden zijn van de onderliggende Krijtsedimenten[10].
- Op de **Quartair geologische kaart** (fig. 1.17) (www.dov.vlaanderen.be) is het project aangeduid met code 30A. De Quartaire ondergrond bestaat uit Fluviatiele afzettingen (organochemisch en perimarien incluis) uit het Holoceen en mogelijk Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan) bovenop eolische afzettingen uit het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en/of het Saaliaan (Midden-Pleistoceen). Er kunnen ook hellingsafzettingen aanwezig zijn. Hieronder situeren zich dan nog Fluviatiele afzettingen van het Midden-Pleistoceen.
- Volgens de **Quartair profieltypekaart**[11] (fig. 1.18) wordt het projectgebied ingenomen door beekalluvium op het terras. De samenstelling van het beekalluvium is zeer sterk afhankelijk van het substraat waarin de beken eroderen en van de omliggende lithologie en niet zozeer van het brongebied zoals wel het geval is bij het rivieralluvium.
- Binnen de grenzen van het projectgebied komen volgens de **bodemkaart** OB-bodems voor in het noorden van het projectgebied (fig. 1.19). Dit bodemtype geeft een bebouwde zone aan waar bodems niet gekarteerd werden. In het zuiden van het projectgebied komen vergraven terreinen voor (OT-bodem). Het digitaal hoogtemodel toont echter aan dat er mogelijk (ook) sprake is van ophogingen. In het zuiden van het projectgebied is er een deel als Abp bodem gekarteerd. Abp bodems zijn droge leemgronden zonder profielontwikkeling.

[9] De quartaire diktekaart is slechts een 'hypothetische' indicatie. De dikte van het quartair kan sterk variëren van plaats tot plaats.
[10] Claes et al. 2001.
[11] Verstraelen 2000.

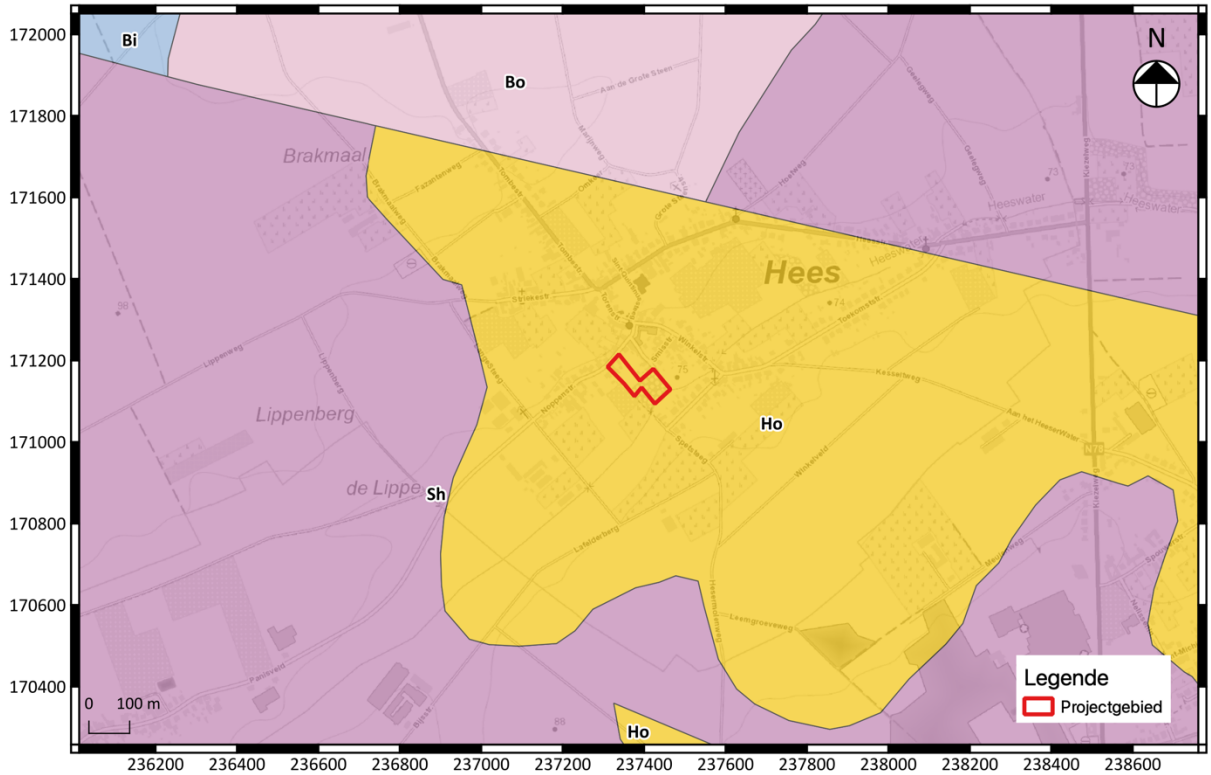

Fig.1.16: Uittreksel uit de Tertiair geologische kaart met aanduiding van het projectgebied.

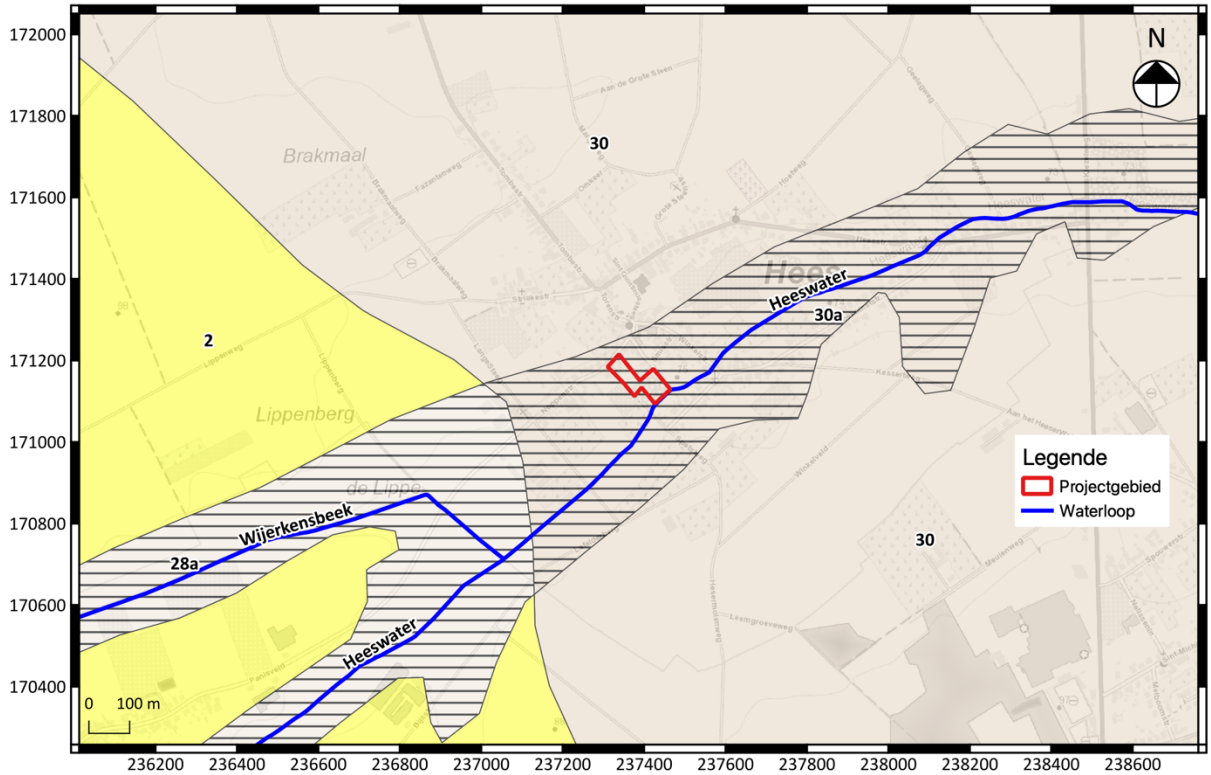

Fig. 1.17: Uittreksel uit de Quartair geologische kaart met aanduiding van het projectgebied.

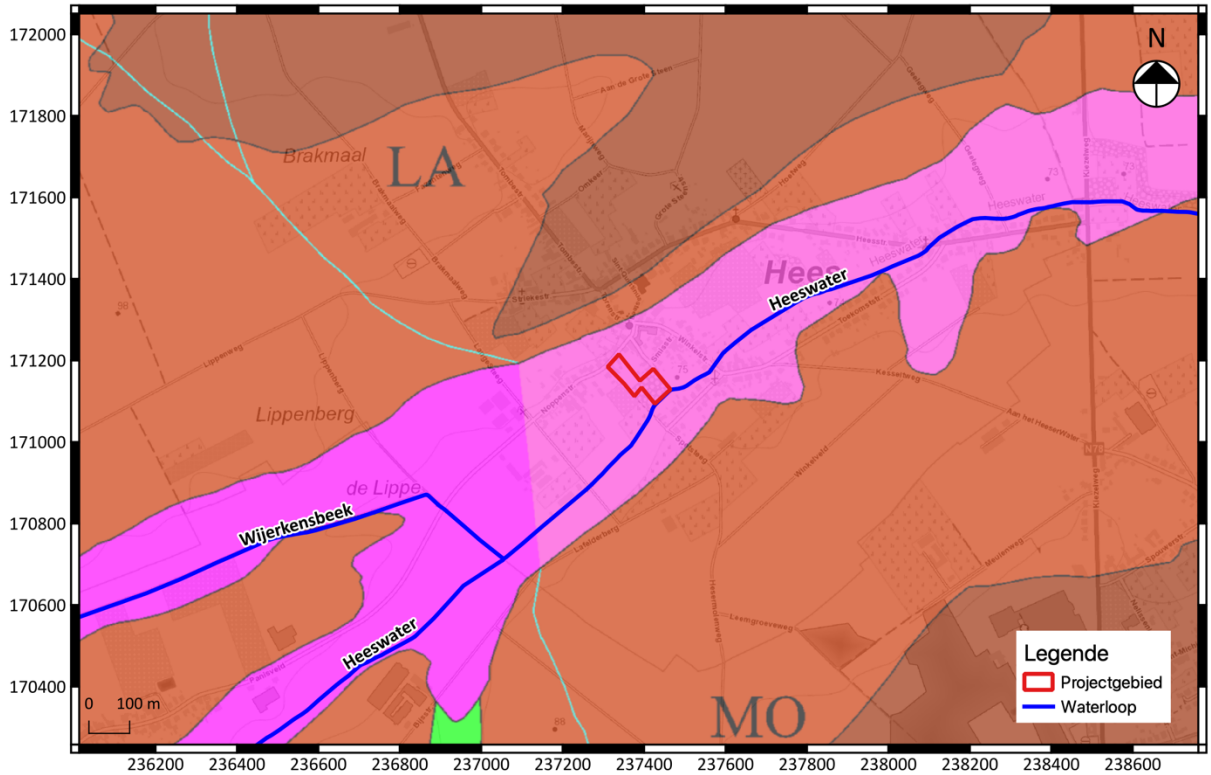

Fig. 1.18: Uittreksel uit de Quartairprofieltypekaart met aanduiding van het projectgebied.

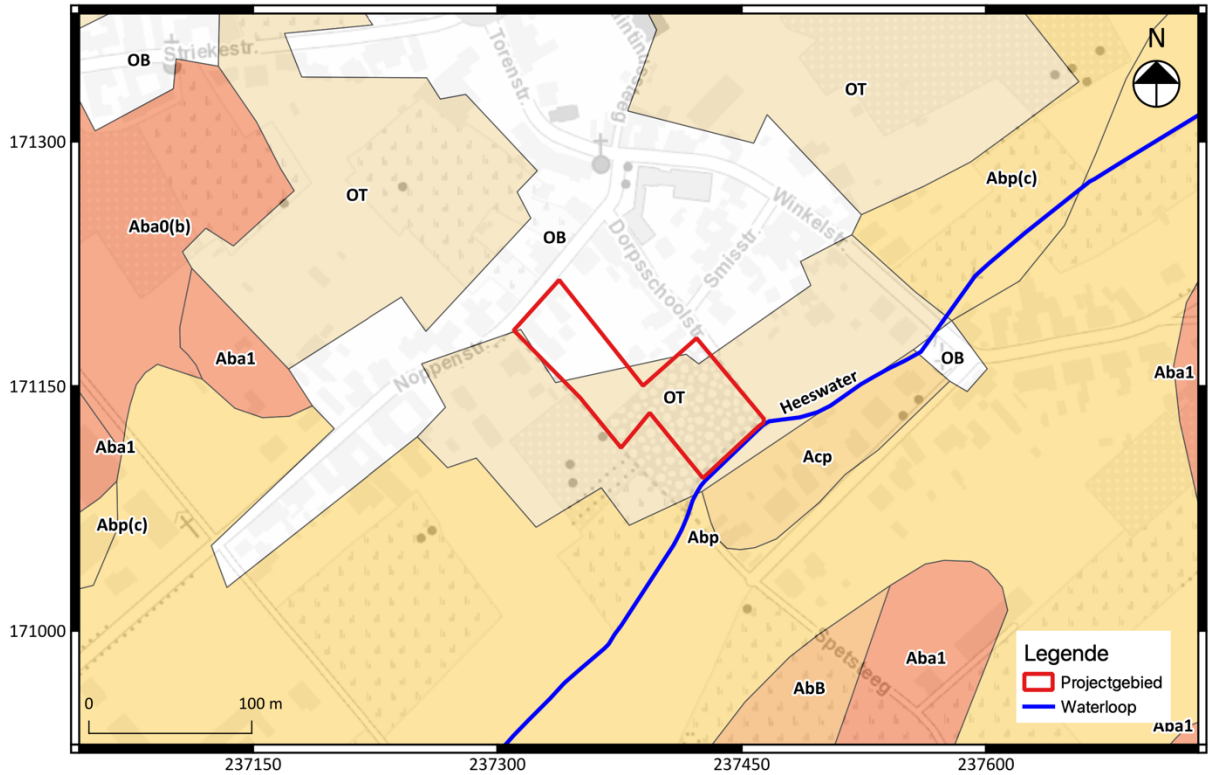

Fig. 1.19: Bodemkaart met aanduiding van het projectgebied.

1.2.2 Historische beschrijving van het projectgebied

Algemeen

Het grondgebied van Hees werd al vrij vroeg bewoond. Hiervan getuigen de sporen van een Romeinse villa en verschillende tumuli met aardewerk uit het begin van de 2de eeuw n.C. Hees wordt bovendien doorkruist door de Romeinse weg Tongeren-Nijmegen[12].

Hees wordt vooreerst vermeld in 965 n.C. als *Hese*. Dit zou een afgeleide zijn van het Germaanse *Haiso* of *Hasi* hetgeen "jong beukenbos" betekent. Hees was, in tegenstelling tot de rest van de gemeente Bilzen, een vrije rijksheerlijkheid die rechtstreeks onder het gezag van de Duitse keizer Hendrik IV viel. Deze behoorde tot het domein van het Sint-Servaaskapittel van Maastricht. In de 14 - 15de eeuw wierpen de hertogen van Brabant zich op als beschermheren van het dorp. Diverse pogingen van de Verenigde Provinciën om na de verovering van Maastricht in 1632 eveneens o.a. de soevereiniteit van Hees af te dwingen mislukte voortdurend. In 1785 slaagden ze er uiteindelijk toch in volgens de bepalingen van het verdrag van Fontainebleau. Door de administratieve ligging, in het grensgebied tussen de Zuidelijke en de Noordelijke Nederlanden, werd Hees herhaaldelijk overrompeld en geplunderd[13].

Slag bij Lafelt

Hees ligt binnen het gebied waar *de slag bij Lafelt* werd uitgevochten. Hier vond één van de beslissende gevechten in de Oostenrijkse successieoorlogen (1740-1748) plaats, waarbij de Franse troepen van Lodewijk XV onder maarschalk de Saxe met hulp van Ierse troepen de Oostenrijkers met hun bondgenoten, Engeland en de Verenigde Provinciën verslaan. 80.000 Oostenrijkse troepen kampeerde in Vlijtingen aan de kant van Spouwen terwijl de Fransen te Tongeren en omgeving lagen. Op 2 juli worden de dorpen Wilder, Lafelt, Vlijtingen, Rosmeer, Hees en Spouwen door de bondgenoten bezet. De fransen verlaten Riemst en Herderen en vallen Lafelt binnen, waar ze na een bloedig gevecht de geallieerde op de vlucht doen drijven[14].

Een archeologische evaluatie en waardering van de Slag bij Lafelt, opgesteld door het Ename expertisecentrum voor Erfgoedontsluiting geeft aan dat dit slagveld één van de weinige grootschalige veldslagen in Europa is waarvan het slagveld nog grotendeels bewaard is gebleven en dat (gedeeltelijk) archeologisch onderzocht kan worden. Bij de evaluatie werd een basisvoorstelling gemaakt van de belangrijkste troepenontplooiingen in GIS (fig. 1.20 en 1.21). Er werd geopteerd voor een overzichtelijk geheel van lijnen die de twee legers voorstellen met een weergave van de belangrijkste aanvalslijnen en terugtrekkingen. Hees bevindt zich op deze kaarten in het gebied van de geallieerde troepen. Het expertisecentrum beschrijft de positionering van de troepen als volgt[15]:

[12] https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/13452
[13] Diriken 1992.
[14] https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/13836
[15] https://oar.onroerenderfgoed.be/publicaties/STUA/33/STU033-001.pdf

"Het geallieerde leger nam een verdedigingspositie in waartegen de Fransen zijn ingegaan. De geallieerde ontplooiing strekte zich uit van de hellingen met uitzicht over de rivier de Jeker ten oosten van Wilre, en liep naar het westen tot aan de hellingen met uitzicht over de rivier de Demer ten westen van de Commanderie Alden-Biesen. De Oostenrijkers waren gepositioneerd op de rechtervleugel, de Hollanders stonden opgesteld in het midden en de Britten, Hanoveranen en Hessenaren zaten op de linkervleugel en hadden de dorpen Wilre, Hees, Lafelt, Vlijtingen en Rosmeer bezet. De linkervleugel controleerde de weg naar Maastricht komend uit het zuidwesten. Verschillende bronnen geven aan dat de geallieerde troepen zich hadden opgesteld achter, en niet in, Vlijtingen, of er zich uit terugtrokken en het in brand staken aan het begin van de slag.

Langsheen de frontlinie werden de dorpen gebruikt als versterkte punten terwijl de rivieren en, vooral aan de oostelijke kant, de steile hellingen naar de vallei de flanken kon beschermen. Verschillende van de grafische voorstellingen en geschreven bronnen van de slag geven aan dat de hoge banken en diepe grachten van de omheiningen rondom de gehuchten werden gebruikt als geïmproviseerde verdedigingen, vooral door de geallieerden. Een andere eigenschap van het terrein die veel wordt vermeld als verdedigingsmiddel zijn de holle wegen die veel voorkwamen op het slagveld maar meestal niet zo lang waren."

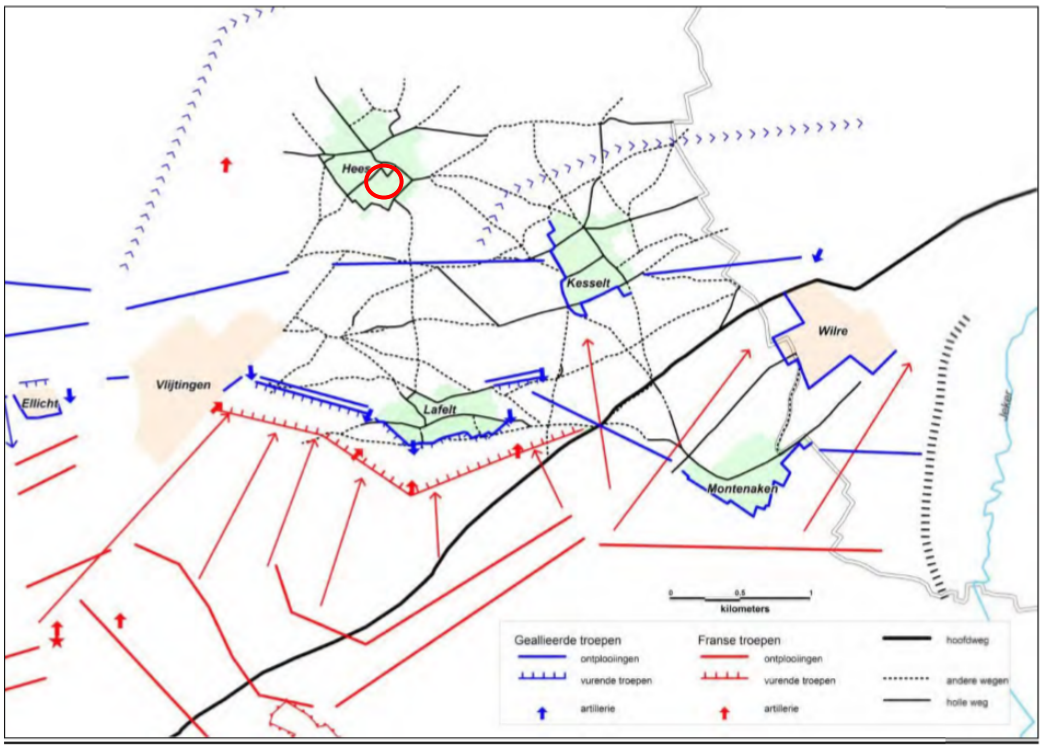

Fig. 1.20: Opstelling van de troepen, belangrijkste acties en terugtrekkingen door de geallieerden met aanduiding van het projectgebied in het rood (bij benadering)[16].

[16] https://oar.onroerenderfgoed.be/publicaties/STUA/33/STUA033-001.pdf

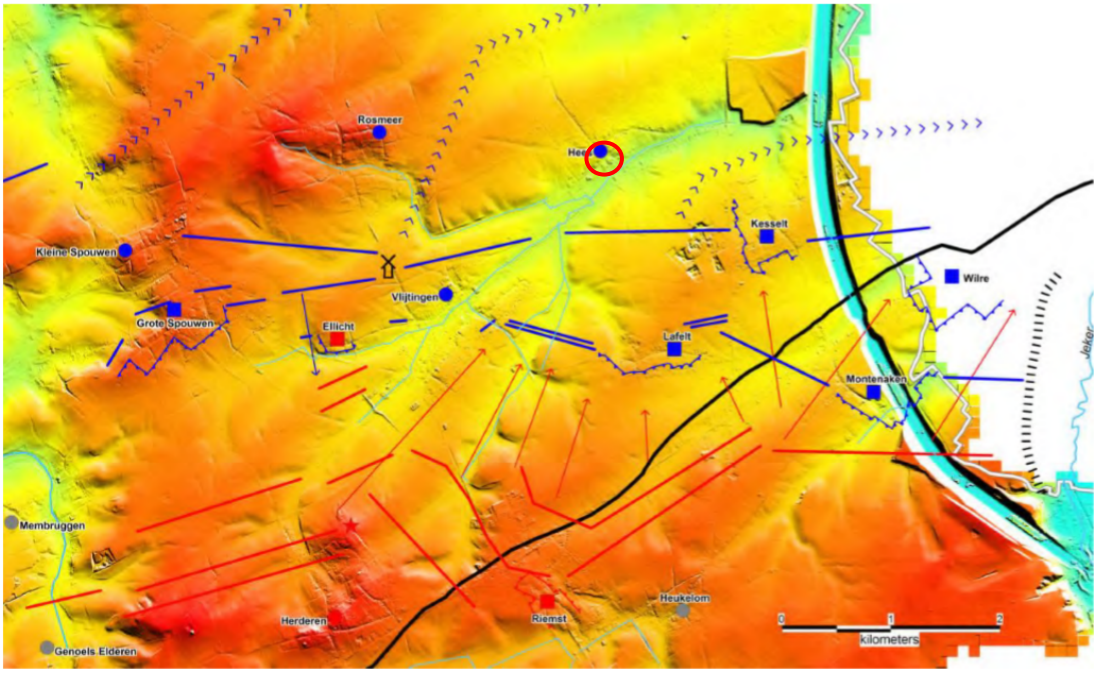

Fig. 1.21: De belangrijkste troepenopstelling getoetst aan het landschapsreliëf en waterlopen met in het zwart de belangrijkste weg van Tongeren naar Maastricht en in het rood de situering van het projectgebied (bij benadering)[17].

Cartografische gegevens

Op basis van de beschikbare geraadpleegde historische kaarten kan het landgebruik binnen het projectgebied gedocumenteerd worden.

Een kaart van de omgeving van Maastricht opgesteld in ca. 1765 (fig. 1.22) schets het dorpscentrum van Hees. De archiefinstelling in Maastricht die deze kaart in bewaring heeft, dateert deze in ca. 1765. De gekoppelde legende geeft aan dat de kaart een voorbeeldkaart was, gemaakt als onderdeel van een bod voor een grotere opmeting. Aangezien deze kaart gemaakt werd met de bedoeling om meer opdrachten te krijgen, werden alle belangrijke eigenschappen door de landmeters met groot detail en met grote nauwkeurigheid ingetekend[18]. Het projectgebied lijkt op deze kaart bij benadering reeds bebouwd te zijn met een L-vormig pand. Mogelijk is dit een voorloper van de huidige panden.

De Kabinetskaart van Ferraris (1771-1778; fig. 1.23) toont het projectgebied tussen de dorpen *Rosmeer* in het westen, *Vleteghem* in het zuiden en *Veldtwesert* in het noordoosten. De zone van het projectgebied valt in een blanco vlek. Mede door de aanwezigheid van een rasterpatroon op het kaartblad wordt vermoed dat deze zones niet ingetekend werden. Ten zuidwesten van het projectgebied staat i.v.m. Hees de vermelding: "*toebehorend aan het hertogdom van Brabant maar betwist door de Hollanders*".

[17] https://oar.onroerenderfgoed.be/publicaties/STUA/33/STUA033-001.pdf
[18] https://oar.onroerenderfgoed.be/publicaties/STUA/33/STUA033-001.pdf

De 19de-eeuwse Atlas der Buurtwegen (1841; fig. 1.24) en de kaart van Vandermaelen (1846-1854; fig. 1.25) tonen vooreerst de gebouwen van het huidige hoevecomplex in het noordnoordwesten van het projectgebied. De geschetste structuur behelst een U-vormig complex met de opening van de U naar het noordoosten gericht. In het noordnoordoosten van het projectgebied is er ook één gebouw aanwezig. Het stratennet komt grotendeels overeen met de huidige situatie. Een topografische kaart uit 1873 (fig. 1.26) schetst een gelijkaardige voorstelling. Enkel in het zuidoosten loopt op de kaart van Vandermaelen de weg door het projectgebied.

Uit de beschikbare online te raadplegen luchtfoto's (1971; fig. 1.27, 1979-1990; fig. 1.28, 1995; fig. 1.29 en 2020; fig. 1.30) is af te leiden dat het projectgebied tot op heden quasi onveranderd blijft. Er werden twee nieuwe structuren toegevoegd aan de noordoostelijke zijde van het gebouw dat in het noordnoordwesten van het projectgebied ligt. Hierdoor wordt het U-vormig complex dat hierboven beschreven staat een afgesloten geheel. Het gebouw dat op de Atlas der Buurtwegen en de Vandermaelenkaart weergeven wordt in het noordnoordoosten van het projectgebied is aanwezig tot 1990. Op de luchtfoto uit 1995 wordt dat gebied ook bebost en blijft dit bebost tot heden. De bebouwing aan de Noppenstraat neemt wel toe.

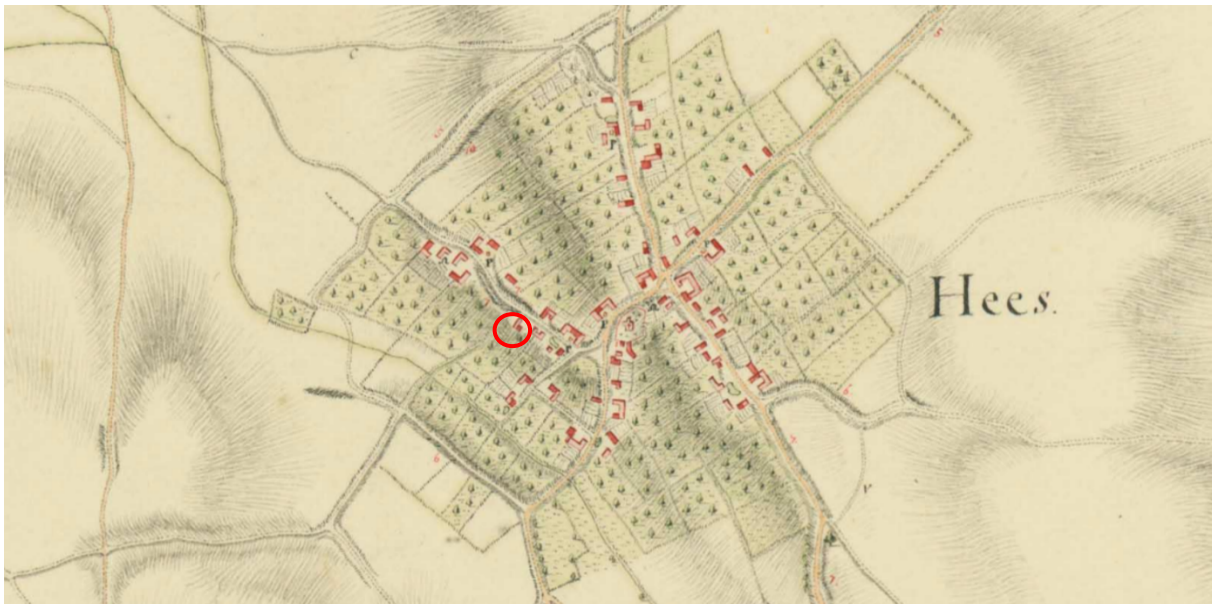

Fig. 1.22: Kaart van de omgeving van Maastricht uit ca. 1765 met aanduiding van het projectgebied in het rood (bij benadering)[19].

[19] https://beeldbank.rhcl.nl

Fig. 1.23: Ferrariskaart (ca. 1775) met aanduiding van het projectgebied.

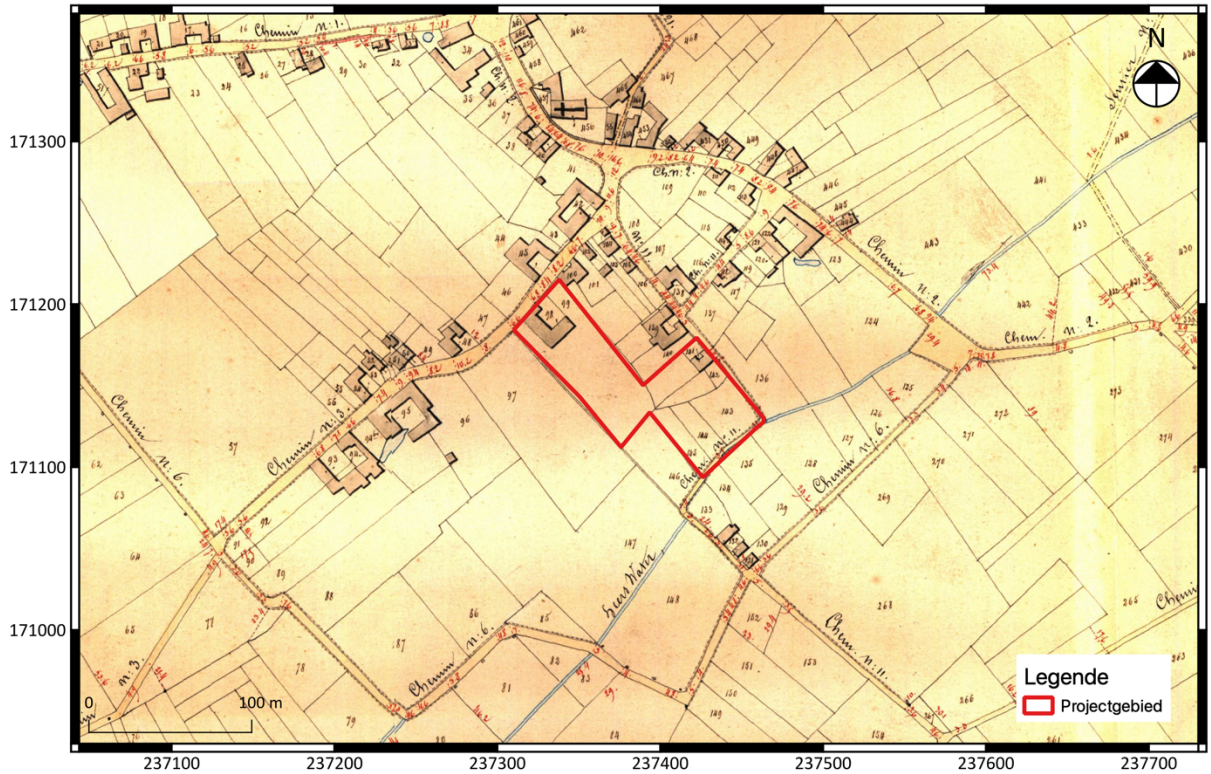

Fig. 1.24: Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.25: Vandermaelenkaart (1846-1854) met aanduiding van het projectgebied.

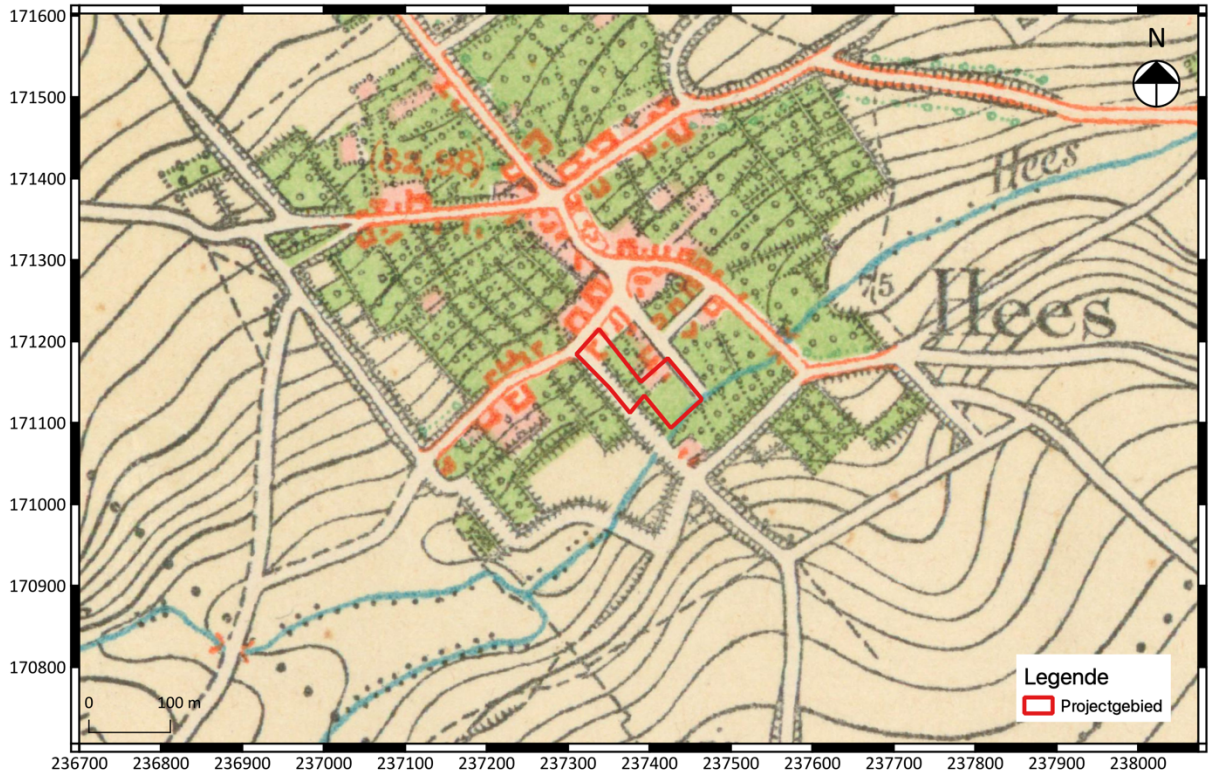

Fig. 1.26: Topografische kaart uit 1873 met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.27: Luchtfoto (1971) met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.28: Luchtfoto (1979-1990) met aanduiding van het projectgebied.

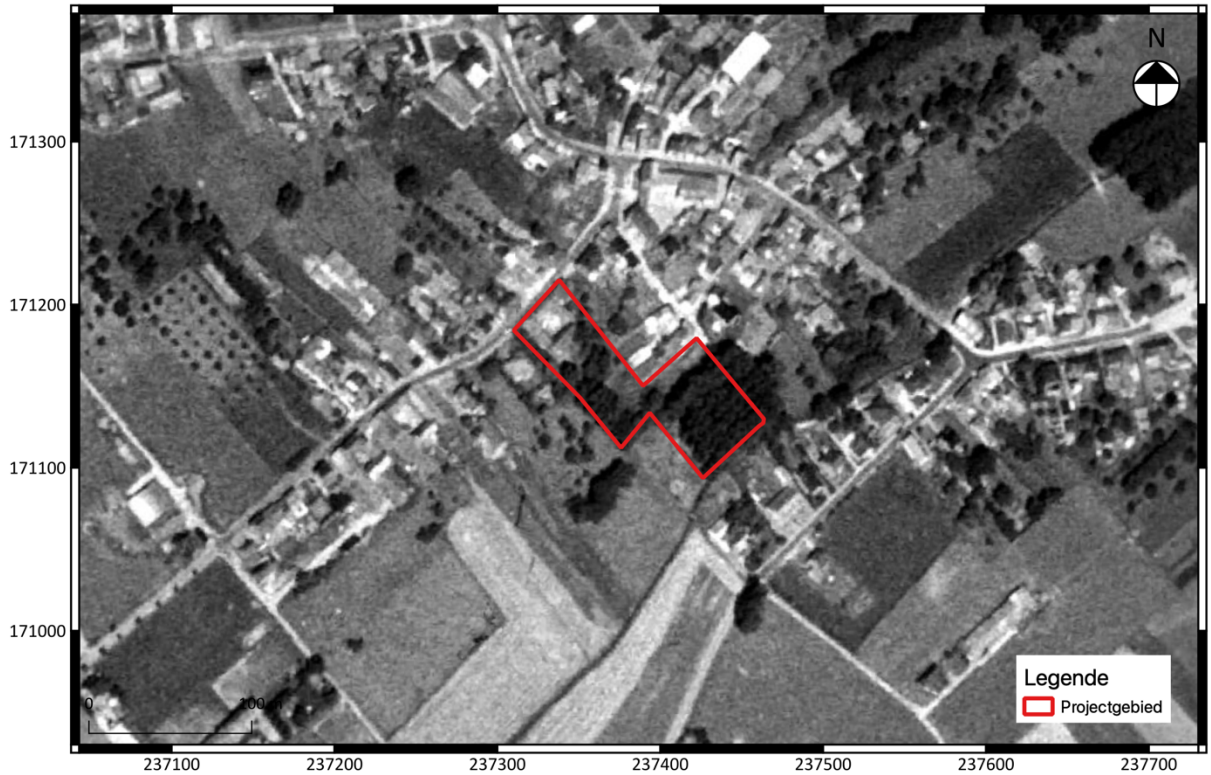

Fig. 1.29: Luchtfoto (1995) met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.30: Luchtfoto (2020) met aanduiding van het projectgebied.

1.2.3 Archeologisch kader van het projectgebied

Archeologische vondstlocaties

Het projectgebied situeert zich tussen verschillende archeologisch gekende locaties die terug te vinden zijn op de CAI (Centrale Archeologische Inventaris) (fig. 1.31). Door middel van diverse onderzoeksmethodes zoals veldprospectie, metaaldetectie en mechanische vooronderzoeken werden vindplaatsen vastgesteld uit verschillende periodes vanaf de steentijd tot en met de nieuwste tijd. Ook toevalsvondsten en werfcontroles hebben vindplaatsen opgeleverd. De grote hoeveelheid vondstlocaties uit zeer uiteenlopende periodes maakt duidelijk dat de omgeving van het projectgebied een rijk archeologisch verleden kent. Dit is enerzijds te danken aan de nabijheid van de Maas en de vruchtbare leembodems die deze locaties zeer gunstig maakten voor bewoning. Ten tweede werd dit gebied vanaf het begin van de twintigste eeuw systematisch onderzocht onder leiding van Heli Roosens, oprichter van de Nationale Dienst voor Opgravingen, die vanaf het midden van de twintigste eeuw langdurige opgravingscampagnes opzette. Ook de oprichting van een intergemeentelijke archeologische dienst (ZOLAD+) en een goede samenwerking met talrijke vrijetijdsdetectoristen heeft een positieve weerslag op de beschikbare archeologische data in de CAI[20].

Steentijd gerelateerde vindplaatsen situeren zich vnl. ter hoogte van de opduikingen in het landschap ten westen van het projectgebied en het Heeswater (o.a. **CAI 51244**, **CAI 55353** en **CAI 55354**). Ook de metaaltijden en de Romeinse periode worden in deze zone sterk vertegenwoordigd. Ten noordwesten van het projectgebied situeert zich de Staberg waar Roosens van 1952 tot 1966 archeologisch onderzoek verrichte. De Staberg is een opvallend element in het landschap, enkele meters uitstekend boven het omringende landschap ten zuiden, noorden en oosten. Binnen de spreiding van de bandkeramiek in de ruime regio behoort de site van Rosmeer-Staberg tot de zgn. Heeswatercluster, een cluster die zich bevindt op de plateaus tussen de bovenloop van de Demer en de Maas, en waartoe verschillende vindplaatsen in Vlaanderen en Nederland behoren. De archeologische campagne aan de Staberg (**CAI 50117**) bracht verschillende sporen van een Ijzertijd nederzetting aan het licht en een vondstenconcentratie lithisch materiaal uit het vroeg-neolithicum. Ook een aantal afvalkuilen uit de Late ijzertijd en een Romeinse waterput aangetroffen bij een toevalsvondst (**CAI 55071**) kunnen met deze site in relatie gebracht worden. Ten noordoosten van de Staberg werden eveneens afvalkuilen met ijzertijdscherven aangetroffen (**CAI 50428**). Meer ten zuidwesten van het projectgebied, in het centrum van Vlijtinge, werd bij een toevalsvondst sporen van een Romeinse villa gemeld (**CAI 50372**). Bij verbredingswerken aan het Albertkanaal werd een genivelleerde tumulus (**CAI 55367**) en een vondstenconcentratie lithisch materiaal, o.a. typische levalloisafslagen, en dierenbeenderen uit het Midden-Paleolithicum aangetroffen (**CAI 50119**). Prospectievondsten brachten voorts verspreid over het grondgebied meerdere losse vondsten uit de Romeinse periode aan het licht zoals o.a. munten (**CAI 209653** en **CAI 221477**) en bouwmateriaal (**CAI 152387**, **CAI 152291** en **CAI 700098**).

De middeleeuwse periode wordt voornamelijk voorgesteld in meldingen die resulteerde uit veldprospecties en onderzoeken met de metaaldetector (**CAI 209731** en **CAI 210289**). Waarden uit de

[20] https://oar.onroerenderfgoed.be/publicaties/STUA/33/STUA033-001.pdf

Nieuwe Tijd werden eveneens systematisch gekarteerd door middel van metaaldetectie. Het gaat hierbij hoofdzakelijk om relicten van de Slag bij Lafelt (**CAI 209228**), gesitueerd ten zuiden van het Heeswater, waar allerhande oorlogsmunitie e. d. werd aangetroffen. Maar ook relicten uit WOII werden gedetecteerd (**CAI 52850**, **CAI 52423**, **CAI 52424** en **CAI 52425**). Tot slot situeert zich ten noordoosten van het projectgebied, langsheen het Albertkanaal, de Kesseltse kip (**CAI 915019**). Dit is een versterkt aardwerk opgeworpen als tegenpool van de Dousberg.

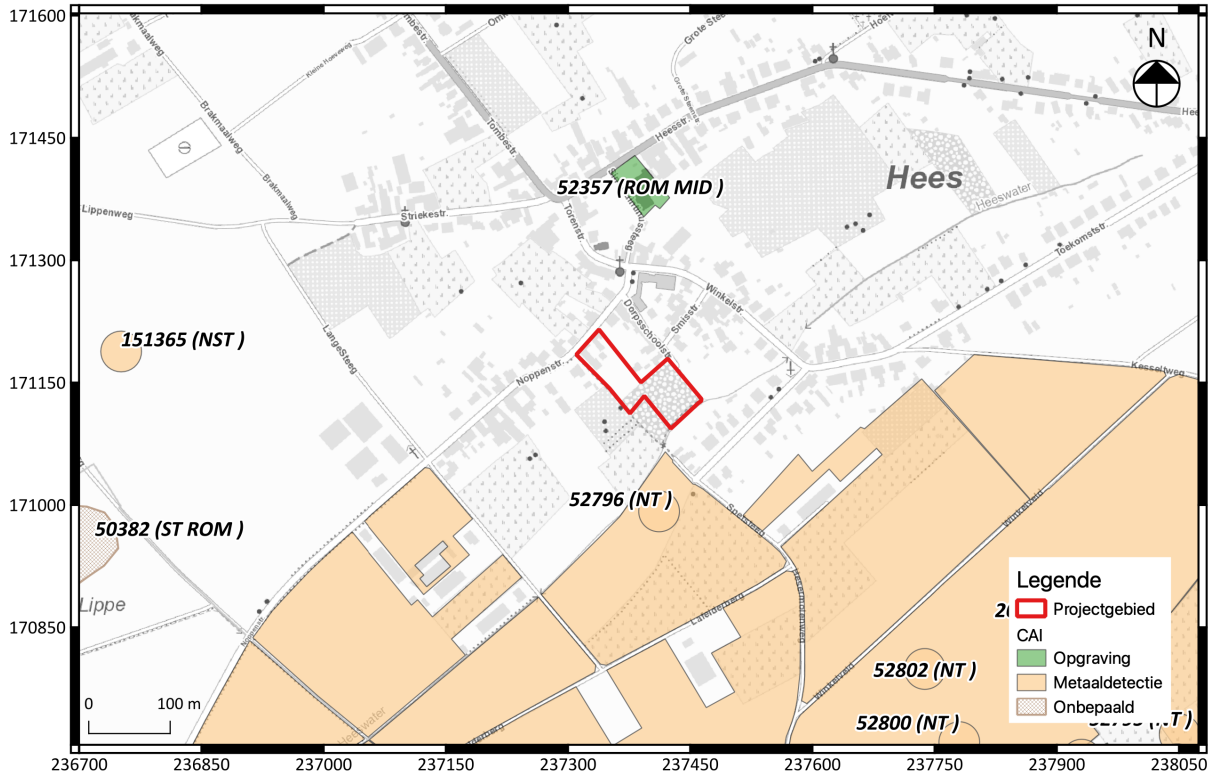

Fig. 1.31: Uittreksel uit de CAI met situering van de vastgestelde archeologische zone[21].

Archeologienota's

In de regio rondom het project gebied bevinden zich enkele reeds bekrachtigde archeologienota's (fig. 1.32).

In 2020 werd de archeologienota opgesteld door Studiebureau Archeologie voor een deel van het huidige projectgebied (ID **14632**), naar aanleiding van de sloopwerken van de huidige bebouwing. Door de aanwezigheid van een historisch gebouw werd hier archeologische sloopbegeleiding en proefputtenonderzoek geadviseerd. Dit deel werd in deze archeologienota toegevoegd.

Dit jaar werd door Aron bv een archeologienota in uitgesteld traject opgesteld naar aanleiding van de regularisatie en verbouwing van een parochiaal centrum (ID **18150**). Op basis van het bureauonderzoek kon niet met voldoende zekerheid een uitspraak gedaan worden over de aan- of

[21] Onderliggende kaartlaag: AGIV.

afwezigheid van archeologische waarden. Het terrein is momenteel bebouwd en verhard en moet nog gesloopt en verwijderd worden. Het terrein is zeker sinds de 18de eeuw continue bewoond en bebouwd geweest, hierdoor wordt vermoed dat het terrein (deels) verstoord en/of vergaven moet geweest zijn. Daarom wordt geconcludeerd dat hoe ouder de archeologische sporen hoe kleiner de kans zal zijn om deze aan te treffen. In het algemeen is er een hoge verwachting voor sites daterend vanaf de middeleeuwen. Voor sites daterend uit de steentijd zou er door de ligging van het terrein een hoge verwachting moeten zijn, echter door de continue bewoning sinds de 18de eeuw werd er een lage verwachting opgesteld voor deze periode. Er werden ook geen directe aanwijzingen gevonden voor het aantreffen van sites daterend uit de metaaltijden en de Romeinse periode, maar wel rondom het projectgebied. Hierdoor werd er een matige verwachting opgesteld voor sites daterend uit de metaaltijen en de Romeinse periode. Als vervolgonderzoek werd een proefsleuvenonderzoek geadviseerd in uitgesteld traject[22].

In 2017 werd er een archeologienota opgesteld door Aron bv aan de Toekomstraat in Hees naar aanleiding van een verkaveling (ID **2417**). Deze archeologienota werd eveneens in uitgesteld traject opgesteld doordat de initiatiefnemer nog geen eigenaar was van de gronden. De toekomststraat doorkruist het projectgebied. Het noordelijk terrein, dat eveneens deels gekarteerd is als Abp-bodem, is grasland en het zuidelijk terrein is akkerland. Bebouwing op het terrein is niet gekend volgens het historisch en cartografisch onderzoek. In de omgeving werd de bodem van Rocourt vastgesteld op een diepte tussen ca. 5 tot ca. 9,5 m. De bodemingrepen zullen tot een maximale diepte gaan van 5 m, hierdoor concludeerden ze dat de bodem van Rocourt niet bereikt ging worden. Dit gegeven naast het feit dat het terrein vermoedelijk te nat was voor bewoning en er geen neolithische nederzettingen gekend zijn in de omgeving, is er volgens het bureauonderzoek een lage verwachting voor sites daterend uit de steentijd. In het algemeen werd er een matige verwachting opgesteld voor het aantreffen van archeologische waarden vanaf de metaaltijden tot en met de nieuwste tijd. Het gebied is zeker sinds de 18de eeuw niet meer bebouwd geweest. Het bureauonderzoek zou duidelijkheid gegeven hebben over de bodemopbouw, hierdoor werd veldkartering en proefsleuvenonderzoek als vervolgonderzoek geadviseerd[23]. Proefputten zullen deel uitmaken van het proefsleuvenonderzoek.

[22] https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/18150
[23] https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/2417

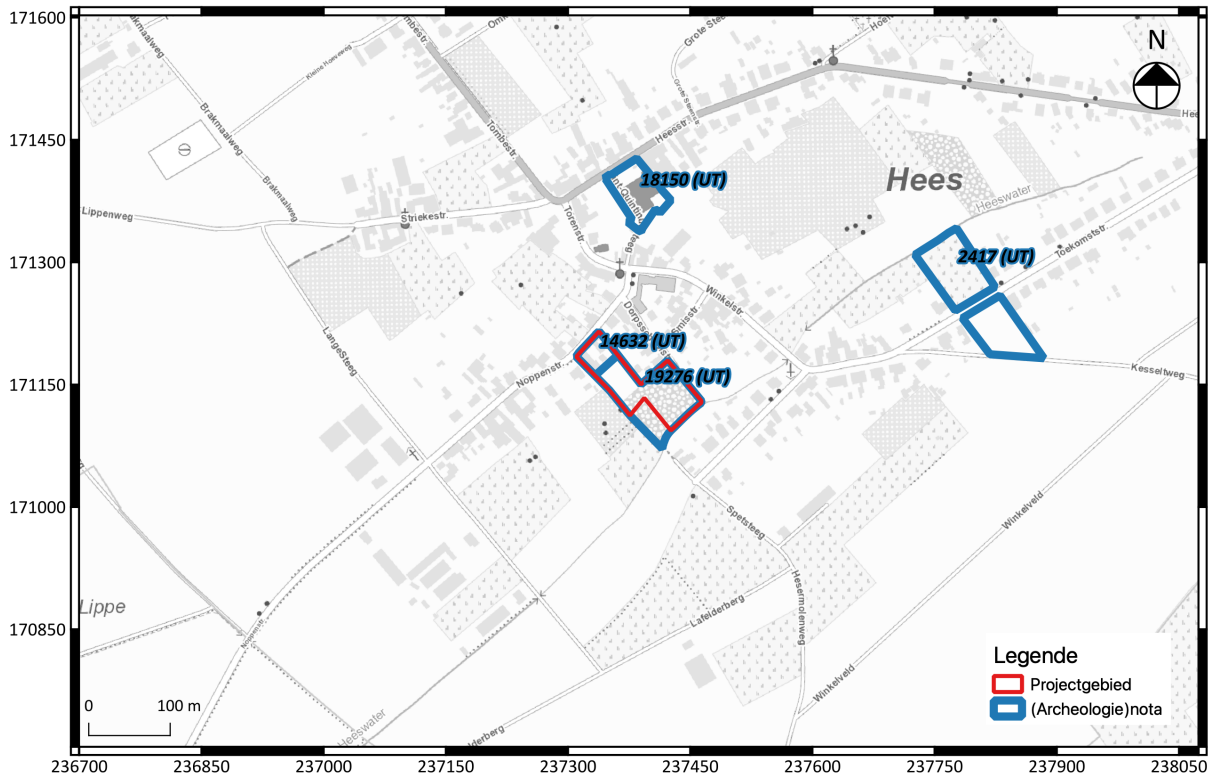

Fig. 1.32: Archeologisch onderzoek uitgevoerd in de ruime omgeving met situering van het projectgebied.

1.2.4 Datering en interpretatie van het onderzochte gebied

Op basis van de verzamelde aardkundige en historische gegevens kan geconcludeerd worden dat het onderzoeksterrein theoretisch in een potentieel zeer interessante omgeving ligt voor het aantreffen van archeologische waarden. Hiervan getuigen de vele archeologische waarden in de omgeving. Hierbij kan wel genuanceerd worden dat het projectgebied een minder gunstige landschappelijke en bodemkundige configuratie kent. Het terrein ligt namelijk in het beekdal van het Heeswater wat vermoedelijk te nat is geweest voor bewoning. De aangetroffen waarden uit de prehistorie, metaaltijden en Romeinse periode situeren zich bovendien voornamelijk op de plateau- en terrasranden. De bodemkaart attesteert vergraven gronden ter hoogte van het projectgebied maar uit het digitaal hoogtemodel lijkt het vooral te gaan om een ophoging, waaronder mogelijk nog een bodemarchief bewaard gebleven is.

Naar latere periodes toe, vanaf de middeleeuwen, kent het projectgebied een hogere archeologische verwachting. Dit door haar ligging in de dorpskern van Hees en de aanwezigheid van een oude hoeve die sinds de 19de eeuw redelijk onveranderd bleef. Vermoedelijk kent deze hoeve een 18de-eeuwse voorloper daar er op een kaart uit 1765 al een gelijkaardig gebouw werd gekarteerd. Het potentieel op militaire waarden uit de Nieuwe tijd is theoretisch reëel aangezien het projectgebied behoort tot de omgeving waar de Slag bij Lafelt (1747) zich afspeelde.

Er kan bijgevolg geconcludeerd worden dat het projectgebied potentieel heeft voor het aantreffen van archeologische waarden, voornamelijk vanaf de middeleeuwen tot en met de Nieuwste Tijd.

1.2.5 Synthese en beantwoording onderzoeksvragen

Dit bureauonderzoek is opgesteld naar aanleiding van een geplande verkaveling van 12 loten. 11 loten zijn voor woningbouw. Hier wordt er een voortuinstrook, een zijtuinstrook, een achtertuinstrook voorzien samen met een hoofdgebouw. Rondom enkele tuinstroken zullen er zones worden voorzien voor het aanleggen van een haag en op de zijtuinstrook is er een zone voor carports voorzien. Het betreft 10 halfopen bebouwingen en 1 gesloten bebouwing. Het 12de lot wordt een openbare groene zone (fig. 1.10). Hierbij zullen enkele bomen gekapt worden en centraal komt er een bufferbekken (fig. 1.11) die tot 1 m diep zal gaan. Daarnaast worden er speeltoestellen geplaatst op de groene zone en zal er ook een weg worden aangelegd. Dit lot zal overgedragen worden aan de stad voor inlijving in het openbaar domein.

Er wordt een wegenis (fig. 1.11) voorzien die de loten en de groene zone zal verbinden met de Noppenstraat, de Dorpsschoolstraat en de (bestaande) aarden buurtweg, die grenst aan het Heeswater. De nutsvoorzieningen zullen worden ingepland onder de nieuwe wegenis. Voor de wegenis zullen ze tot een diepte gaan van min. 0,50 -mv (fig. 1.12) en voor de riolering zullen ze tot een diepte gaan tussen 1,50 m en 3 m.

Op basis van de verzamelde aardkundige en historische gegevens kan worden geconcludeerd worden dat het projectgebied potentieel heeft voor het aantreffen van archeologische waarden, voornamelijk vanaf de middeleeuwen tot en met de Nieuwste Tijd. Er wordt vervolgonderzoek geadviseerd (fig. 1.33).

Kan de hoogstwaarschijnlijke afwezigheid van een archeologische site afdoende gestaafd worden?
De hoogstwaarschijnlijke afwezigheid van een archeologische site binnen de contouren van het projectgebied kan op dit moment niet afdoende gestaafd worden. De bodemkaart duidt op vergraven gronden binnen de contouren van het projectgebied. Dit gegeven zowel als de bestaande bebouwing zou het archeologisch bodemarchief (gedeeltelijk) aangetast kunnen hebben. Toch dient dit geverifieerd te worden.

Zijn er archeologisch relevante sites aanwezig?
Op basis van het bureauonderzoek is het niet mogelijk om de aan- of afwezigheid van een archeologische site te bevestigen.

Wat is het wetenschappelijk potentieel van de aanwezige sites?
Het projectgebied ligt binnen een regio met een rijk archeologisch verleden, zowel wat betreft de trefkans van vindplaatsen als het systematisch uitgevoerd archeologisch onderzoek van de regio. Verder onderzoek kan bijdragen aan een beter begrip van de ontwikkeling van de landelijke omgeving in de Maasregio in het algemeen en de ontwikkeling van Hees in het bijzonder.

Moeten er bijkomende maatregelen genomen omwille van eventuele aanwezige sites?
N.v.t.

Maak een plan van aanpak op voor een eventueel vervolgonderzoek.
Zie Hoofdstuk 2, Programma van maatregelen.

Kunnen maatregelen voorgesteld worden voor een eventueel behoud in situ van een aanwezige archeologische site? Hoe kunnen deze maatregelen afgedwongen en gecontroleerd worden?
De geplande werken voorzien in de sloop van de bestaande bebouwing en verharding. Nadien zal het projectgebied ontwikkeld worden tot een nieuwe woonwijk. Hierbij zal het projectgebied op grote schaal verstoord worden.

Het aanpassen van de plannen om zo een behoud in situ te bewerkstelligen behoort niet tot de mogelijkheden.

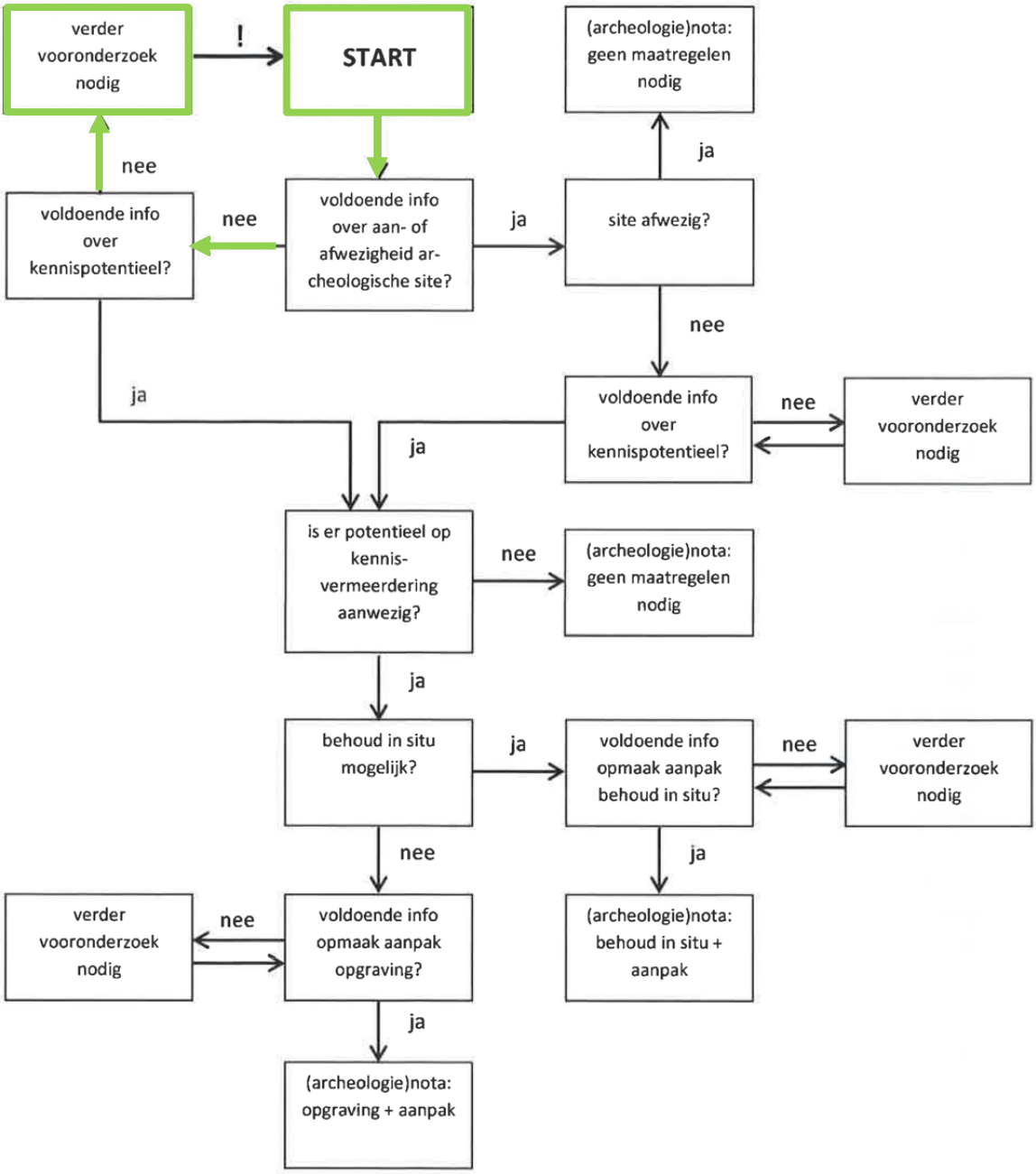

Fig. 1.33: Beslissingsboom bij de afweging over de noodzaak tot verder vooronderzoek.

Bibliografie

BAEYENS L. 1968: *Bodemkaart van België: verklarende tekst bij de kaartbladen Veldwezelt 93E & Neerharen 94W*, Gent.

CROMBÉ P., PERDAEN Y. & SERGANT J. 2006: Extensive Artefact Concentrations: Single Occupations or Palimpsests? The Evidence from the Early Mesolithic Site of Verrebroek "Dok" (Belgium), in: KIND J. (ED.), *After the Ice Age. Settlements, subsistence and social development in the Mesolithic of Central Europe, Proceedings of the International Conference 9th tot 12th of September 2003*, Stuttgard, 237-244.

VERSTRAELEN A. 2000: *Toelichting bij de Quartair Geologische Kaart. Kaartblad 34 Tongeren*, Leuven.

Literatuur:

Websites geraadpleegd (Juni 2021):

https://beeldbank.rhcl.nl

https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/680

https://oar.onroerenderfgoed.be/publicaties/STUA/33/STUA033-001.pdf

https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/13836

https://oar.onroerenderfgoed.be/

www.cartesius.be

www.dov.vlaanderen.be

www.geopunt.be

https://inventaris.onroerenderfgoed.be/

https://inventaris.onroerenderfgoed.be/thesaurus

https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/2417

https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/18150

https://onderzoeksbalans.onroerenderfgoed.be/onderzoeksbalans/archeologie